

Дідик С.М.,

Хмельницький національний університет

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА РИНКУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Розглянуто сучасний стан забезпечення соціального захисту населення в Україні. Підкреслено, що на сьогодні держава не в змозі повністю забезпечити належний рівень соціально-го захисту населення самотужки. Для вирішення окреслених проблем соціального захисту, на думку автора, необхідно розширити можливості участі комерційних банків у забезпеченні соціального захисту населення.

The current state of Ukraine's social protection of the population has been reviewed. Emphasis has been put on the fact that to date the government is unable to provide the necessary level of social protection to the population on its own. In author's opinion, in order to resolve the afore-mentioned social protection issues, it is necessary to expand opportunities for commercial banks to participate in the social protection of the population.

З розвитком економіки, стабілізацією грошової, кредитної, фіскальної, валютної сфери в Україні відбувається становлення і розвиток соціальної політики держави. Разом із трансформацією економіки відбувається створення системи соціального захисту населення з метою компенсації негативних проявів ринкової економіки. За роки незалежності розроблено і впроваджено в дію політику соціального захисту, страхування та забезпечення населення. Створено необхідні умови для нормального її функціонування, для постійного доповнення і вдосконалення. Але разом із цим у соціальній сфері виявляються риси її недосконалості та невідповідності сучасним потребам людей.

Актуальність цієї проблеми підтверджують численні дослідження вітчизняних фахівців Антропова В., Боярчука Т., Васильєвої О., Гриненко А., Єршова І., Кіндратця О., Лібанової Е., Новікова В., Овчаренко І., Папієва М., Примостка О., Савченко Н., Семигіної Т., Сидорук А., Шевчук П., Юрія С., Юрченко Ю.

Вирішення проблем соціального захисту в Україні відбувається значно складніше й повільніше порівняно з розвиненими

країнами. Ринкові трансформації, які розпочалися у 1991 році, на сьогодні ще не завершені, тому соціальна сфера відчуває значний вплив економічної ситуації.

Система соціального захисту в нашій державі деякою мірою зберігає ще адміністративно-розподільний характер. Вона не завжди ув'язується із соціальною політикою, у зв'язку з чим немає очікуваного ефекту від певних змін. Дії органів законодавчої та виконавчої влади бувають некоординованими та не послідовними. Рішення парламенту можуть бути направлені на забезпечення соціальних гарантій, однак без визначення достатніх джерел фінансування прийнятих програм.

Уряд досить широко залучає досвід розвинених держав при вирішенні низки проблем соціального захисту, що не завжди є виправданим. В Україні поки що недостатні власний досвід управління і належні механізми суспільного контролю за діяльністю органів, які розпоряджаються коштами соціального значення. Наслідками запровадження зарубіжного досвіду в даній сфері є не виправдане зростання адміністративних витрат. Тому використання апробованих в інших державах систем соціального захисту необхідно здійснювати з урахуванням національних особливостей шляхом проведення серйозних експериментів з ґрунтовним аналізом їх результатів.

Починаючи з 2000 року в соціальній сфері нашої країни намітилися такі позитивні зрушення: повністю погашено накопичену за попередні роки заборгованість із пенсій і частково — із заробітної плати; почали зростати реальні доходи населення, у тому числі заробітна плата; поживавилася тенденція до підвищення рівня зайнятості. Незважаючи на це, радикальних змін у соціальній сфері не сталося – рівень життя залишається ще низьким. Про це свідчить динаміка змін показників, поданих у таблиці 1.

Як бачимо з таблиці 1, рівень державних соціальних гарантій зростає: зростають законодавчо встановлені рівні мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії, прожиткового мінімуму; зрештою зростають і видатки державного бюджету на соціальний захист. Але при цьому державні витрати на соціальний захист у відношенні до ВВП залишалися в середньому на рівні 4-5 %. Лише у 2005 році частка соціальних витрат у ВВП зросла до 7,4%.

Отже, можна зробити висновок, що основні показники соціального захисту населення в Україні постійно зростають, але українська держава ще не в змозі забезпечити соціальний захист своїх громадян на належному рівні. З огляду на вищесказане для підвищення соціального захисту населення потрібно

залучати додаткові джерела його фінансування. Комерційні банки, маючи розгалужену філійну мережу, значну фінансову базу, зв'язки із громадськістю, сприяють соціальному становленню суспільства, покращенню його добробуту і зміцненню національної економіки загалом. Комерційні банки мають змогу інвестувати значні фінансові ресурси у розвиток соціальної сфери, тим самим покращуючи рівень життя населення, при чому не втрачаючи власної вигоди. Роль комерційних банків на ринку соціальних послуг все більше зростає і в наш час набуває великого значення.

Пільгове кредитування представлено системою, у якій задіяні держава, комерційні банки та людина. При наданні державного кредиту банківська установа виступає посередником між державою та населенням, в інших випадках – безпосереднім кредитором, що надає послуги на власний ризик і отримує від своєї діяльності прибуток.

Комерційні банки значно розширюють можливості системи соціального захисту населення, тому що вони можуть запропонувати населенню послуги соціального характеру, які не пропонуються іншими інституціями соціальної політики, а також можуть бути учасниками різних соціальних програм, чим вони роблять соціальні послуги, що надаються державним та приватним секторами, більш доступними для населення.

Банківські установи відіграють важливу роль у новій пенсійній системі. Розглянемо позицію комерційних банків як суб'єктів ринку пенсійного страхування та забезпечення, що передбачена одночасно й у системі державного пенсійного страхування, й у системі недержавного пенсійного забезпечення (таблиця 2).

Таблиця 1.

Динаміка рівня окремих показників соціального стану в Україні

Прожитковий мінімум, грн	Середня пенсія, грн	Мінімальна пенсія, грн	Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників, грн.	Розмір мінімальної зарплати населення, на кінець періоду, грн.	Частка витрат на соціальні заходи у ВВП, %	Видатки Державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення населення, млн грн	ВВП, млн. грн
342	122,5	86,9	376,38	165	5,6	12643,9	225810
365	136,6	91,8	462,27	165	4,8	12953,2	267344
6,73	11,51	5,64	22,82	0,00	-0,80	2,45	18,39
409	182,2	102,82	589,63	205	5,6	19296,4	345113
12,05	33,38	12,00	27,55	24,24	6,40	48,97	29,09
453	316,2	284	806,19	332	7,4	31548	418589
10,76	73,55	176,21		61,95	1,00	63,49	21,29
492	406,8	380	1041,44	400	5,64	30227,2	535860
8,61		33,80		20,48	4,64	-4,19	28,02

* [Таблиця побудована автором на основі даних Національного банку України та Міністерства праці і соціальної політики України]

На першому рівні у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (солідарна система) банківська установа може діяти як уповноважений банк та зберігач. Уповноваженим може бути будь-який банк, визначений правлінням Пенсійного фонду. Він має провадити розрахунково-касові операції з коштами Пенсійного фонду та зберігати резерв коштів

для поточних потреб фонду. Банк-зберігач виконує функцію зберігання резерву коштів Пенсійного фонду для покриття дефіциту бюджету в майбутніх періодах.

Таблиця 2.
Роль банківських установ у новій пенсійній системі

Рівні пенсійної системи	Роль банківської установи
Перший рівень – солідарна система	Уповноважений банк, зберігач
Другий рівень – державна накопичувальна система	Зберігач
Третій рівень – недержавна накопичувальна система	Учасник ринку, зберігач

Другий рівень нової пенсійної системи представлений накопичувальною системою та передбачає створення, за оптимістичними прогнозами, у 2007 році Накопичувального фонду як цільового позабюджетного фонду. У системі другого рівня загальнообов'язкового державного пенсійного страхування банківська установа виконує функцію зберігача, тобто здійснює операції щодо зберігання та обслуговування коштів Накопичувального фонду. Банк надає фонду й інформацію стосовно чистої вартості його активів. У системі накопичувального пенсійного забезпечення протягом певного проміжку часу може бути лише один банк-зберігач.

На третьому рівні, у системі недержавного пенсійного забезпечення, банківські установи можуть виступати як безпосередні учасники шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків та виконуючи функції зберігача. Учасником ринку банківська установа може стати шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень, їх сума обмежується величиною, визначеною для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

Привабливим для банківських установ у новій пенсійній системі є можливість формування стабільної довгострокової ресурсної бази. Банк може виконувати і роль зберігача недержавного пенсійного фонду. Недержавний пенсійний фонд може обслуговуватися тільки одним зберігачем, тому усі операції з активами цього пенсійного фонду здійснюються через нього.

Зокрема, відкриваються поточні рахунки пенсійного фонду, зберігаються пенсійні активи пенсійного фонду у цінних паперах та документи, які підтверджують право власності на пенсійні активи в інших формах.

Отже, можна зробити висновок, що участь у новій системі пенсійного забезпечення відкриває перед банками нові можливості щодо залучення коштів, розширює спектр банківських послуг, проте пенсійна система України поки що лише знаходиться на початковій стадії свого реформування.

В Україні стрімко починає розвиватися ринок житлового кредитування населення. При цьому поступово впроваджуються заходи щодо пільгового кредитування української молоді житлом, якими керує Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву.

Робота над програмою забезпечення молоді житлом розпочалася ще в 1992 році. Її реалізацію взяла на себе Асоціація молодіжних житлових комплексів України, яка створила Фонд сприяння молодіжному житловому будівництву. В 1993 році законом України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” були визначені основні базові принципи довгострокового житлового кредитування молоді України. Починаючи з 1996 року почався процес створення регіональних відділень Фонду. В 1997 році на підставі Указу Президента України та постанови Кабінету Міністрів України Фонд сприяння молодіжному житловому будівництву підпорядковано Міністерству у справах сім’ї та молоді. Кабінетом Міністрів України затверджено положення “Про порядок надання пільгового довготермінового державного кредиту молодим сім’ям та самотніми молодими громадянам на будівництво (реконструкцію) житла”. Формування регіональних відділень Фонду по всіх областях почалося в 1998 році. Вперше був відпрацьований цикл від укладання договорів до одержання квартири і початку погашення позики. З 1998 року були виділені перші кошти на житлове кредитування молоді.

Таблиця 3.
Динаміка розвитку молодіжного житлового кредитування в Україні за 1998-2005 роки [3]

Рік	Виділено з Державного бюджету, тис. грн.	Виділено з місцевих бюджетів, тис.грн.	Надано кредитів	Проінвестовано житла, кв.м.
-----	--	--	-----------------	-----------------------------

1998	6 199.90	6 975.00	305	21 937.40
1999	5 639.90	10 943.51	348	27 935.90
2000	60 709.90	15 032.07	1421	93 217.70
2001	54 780.50	7 871.20	1063	69 080.70
2002	48 309.50	8 830.60	828	56 543.50
2003	69 359.30	17 718.20	1123	78 738.90
2004	122 700.76	19 630.14	1601	113 371.00
2005	110 571.38	20 823.09	1089	79 834.40
2006	91 002.02	34 019.30	646	45 648.10
2007	94 273.30	51 450.60	632	44 977.10
Всього	663 546.46	193 293.71	9056	631 284.70

Також слід визнати, що незважаючи на кількісні результати впровадження Державної програми забезпечення молоді житлом, ще десятки тисяч молодих сімей потребують поліпшення житлових умов.

У банках ринкових країн набув широкого розвитку споживчий кредит, який прискорює реалізацію товарів широкого вжитку і побутових послуг, збільшує платоспроможний попит населення, підвищує його життєвий рівень.

Якщо вести мову про банківське кредитування населення, то розвивати потрібно насамперед короткострокове кредитування населення під купівлю товарів народного споживання довгострокового користування. Пов'язано це з тим, що при даному виді кредитування банк несе менший ризик, бо терміни кредитування невеликі (до року), а суми порівняно незначні. Таке споживче кредитування буде орієнтовано в основному на середній прошарок населення. Другим напрямком, на нашу думку, є розвиток довгострокового кредитування населення, а саме житлового кредитування фізичних осіб, оскільки розвиток саме такого кредитування є перспективним для банків, бо цей ринок на даний момент тільки починає розвиватися і має великі перспективи розвитку для банків, як нового банківського продукту. Окрім цього, для банків це ще одна нагода для розширення кола своїх клієнтів. Тому саме на другому напрямку розвитку споживчого кредитування ми зупинимося більш детально.

У більшості країн світу придбання житла в кредит є не тільки основною формою вирішення житлової проблеми, але і базовою сферою економічної діяльності, ключову роль у якій грають банківські структури. Держава ж виконує допоміжну роль через установлення загальних правил, що забезпечують ефективність взаємодії всіх учасників процесу житлового кредитування.

Становлення системи житлового кредитування в Україні ускладнено декількома обставинами. Високі і нестабільні темпи інфляції визначають потенційно значний ризик процентних ставок при довгостроковому кредитуванні. Високий кредитний ризик, пов'язаний із можливістю офіційного використання житлової власності в якості застави, у зв'язку з недостатністю законодавчого визначення питання про обертання стягнення банком на заставлене майно, у випадку не повернення клієнтом кредиту. Високі процентні ставки обумовлюють низьку доступність придбання житла за допомогою кредитів для населення. І, нарешті, високий політико-економічний ризик, наслідком якого є практично повна відсутність можливості залучення довгострокових інвестицій в економіку.

Роль банків як посередників між населенням та різними державними та недержавними інституціями визначається близькістю до населення та розвинутою філійною мережею банківських установ, що дає змогу у найкоротші терміни обслуговувати значну частину населення та найкращим чином інформувати громадськість про порядок нарахування та виплати різноманітних грошових допомог.

Таким чином, на сьогодні для банківських установ характерна різноманітна діяльність на ринку соціального забезпечення населення. Вони є невід'ємною складовою соціальної політики держави та знайшли свою нішу на ринку соціальних послуг, пропонуючи населенню різні види банківських продуктів. У майбутньому роль комерційних банків у сфері соціального захисту зростатиме у зв'язку із зростаючим економічним та соціальним потенціалом України.

Література

1. Шевчук П.І. Соціальна політика. – Львів: Світ, 2003. – 400 с.
2. Антропов В. Модели социальной защиты в странах ЕС// Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – №11. – С. 70-77.
3. <http://www.molod-kredit.gov.ua> – сайт ДСФУ “Фонд сприяння молодіжному житловому будівництву”.
4. <http://www.bank.gov.ua> – сайт Національного банку України.